

Ірина Гринчук, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інструментального виконавства
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Олена Горбач, викладач кафедри мистецьких дисциплін
Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту
імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті аналізуються завдання реалізації компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутнього вчителя музики. Висвітлено методичні аспекти формування комунікативної компетенції на прикладі організації роботи в класі музичного інструменту та розробленого авторського курсу "Основи музичної інтерпретації".

Ключові слова: фахова підготовка вчителя музики, компетентнісний підхід, авторський курс.

В статті аналізуються задачі реалізації компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутнього вчителя музики. Висвітлено методичні аспекти формування комунікативної компетенції на прикладі роботи в класі музичного інструменту та розробленого авторського курсу "Основи музичної інтерпретації".

Ключевые слова: специальная подготовка учителя музыки, компетентностный подход, авторский курс.

The article analyzes the problem of implementation of the competence approach in preparing future teachers of music. Methodical aspects of the formation of the communicative competence of future music teachers are demonstrated on the basis of organization of work with students in the music instrument class and the course "The principles of music interpretation" developed by the author.

Key words: professional preparation of the teacher of music, competence approach, the course developed by the author.

Постановка проблеми, аналіз досліджень та публікацій. Сучасна суспільна та педагогічна реальність зумовлюють необхідність значних змін щодо наповненості змісту та оновлення форм підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Розв'язуючи означені завдання, в педагогічних наукових дискурсах розробляються проблеми інноваційної готовності, загальної та фахової компетентності майбутнього фахівця. Так, викристалізовується категорія "професійно-педагогічна компетентність" (І. Зязюн), яка визначає сформовану в процесі учіння й розвинену в ході професійної діяльності інтегративну якість педагога, утворену системою ключових, загальних і спеціальних компетенцій, що є сукупністю професійно значущих властивостей і забезпечують успішну реалізацію педагогічної діяльності.

Розробка проблеми компетентності в мистецькій освіті опирається на засади філософії мистецької освіти (О. Рудницька), ряду теоретичних концепцій (Г. Падалка, О. Олексюк, О. Щолокова, Л. Кондрацька, О. Шевнюк, В. Орлов, Н. Гуральник) та технологічних розробок. До неї

звертаються дослідники проблем загального музично-естетичного виховання (Л. Масол, О. Ростовський та інші).

Метою статті є висвітлення методичних аспектів формування комунікативної компетенції як складової професійно-педагогічної компетентності, як важливого чинника успішної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва на прикладі організації роботи в класі музичного інструменту та розробленого авторського курсу "Основи музичної інтерпретації".

Виклад основного матеріалу. Сучасний процес формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності, загальнокультурної та професійної компетентності майбутнього вчителя в контексті новітніх тенденцій розвитку вітчизняної вищої школи, визначає необхідність упровадження нових технологій, прогресивних методик з широким використанням інтерактивного спілкування, мультимедійного, дистанційного навчання, глибокого оновлення змісту та форм навчальної діяльності.

Майбутній учитель музичного мистецтва

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

повинен уміти не тільки адаптуватися до суспільних реалій, але й усвідомити необхідність постійного самовдосконалення, розвитку інтелекту й творчих якостей, підготовки до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом професійної праці, з постійно змінюваною “художньою картиною світу”.

Окреслення функцій і принципів мистецької освіти на всіх її рівнях, зокрема, мистецько-педагогічної освіти, опирається на підґрунтя філософських, загально-дидактичних та культуролого-мистецтвознавчих підходів, висуваючи домінуючими принципи культуровідповідності, інтегральності, аксіологізму, діалогізму, полікультурності, культуротворчої та професійно зорієнтованої діяльності [7].

У сучасних наукових дослідженнях з мистецько-педагогічної проблематики (В. Холопова, О. Рудницька, О. Олексюк та інші) співіснують різні інтерпретації питання ієрархії функцій мистецтва, їх загальної кількості та пріоритетності щодо мистецького освітнього процесу. Узагальнюючи теоретичний матеріал, що віддзеркалює філософську множинність поглядів на функціонування мистецтва в соціумі, можна коротко перелічити такі основні його функції: духовно-творча, естетична, гносеологічна або інформативно-пізнавальна, світоглядно-виховна, аксіологічна, евристична, соціально-орієнтаційна, комунікативна, регулятивна, сугестивна, гедоністична, релаксаційно-терапевтична, компенсаторна, катарсична та ін.

Серед останніх досліджень з мистецької освіти методологічного спрямування необхідно виділити роботи Л. Масол, у яких, зокрема, підкреслено сукупність основних функцій загальної мистецької освіти, серед них: естетична, виховна, пізнавальна, евристична, комунікативна, аксіологічна, людинотворча, культуротворча (інтеграційна). Саме ці функції найбільшою мірою забезпечують естетичну компетентність, готовність особистості до художньо-творчої самореалізації, безперервного духовно-естетичного самовдосконалення [4].

Повертаючись до аналізу реалій мистецько-педагогічної освіти, необхідно підкреслити, що завдання фахової підготовки майбутнього педагога-музиканта накладаються на необхідність глибокого осмислення реалій загальної мистецької освіти, перегляду підходів до трактування цілей освіти, адже традиційно мета мистецької освіти та естетичного виховання визначалася в душі суто просвітницьких освітніх ідеалів як формування естетичної культури учнів,

що передбачало, перед усім, набуття предметних знань і вмінь. Це твердження в сучасних умовах не спростовується, але потребує, на думку провідних педагогів-дослідників та методистів, суттєвого уточнення і доповнення.

Л.М. Масол стверджує, що термін “формування” відбиває односторонній рух від учителя до учнів і не робить акценту на важливих аспектах педагогіки співробітництва (суб’єкт-суб’єктній взаємодії) та синергетики (самоорганізації освітніх систем, саморозвитку учнів) [5]. У цьому контексті зміст поняття “музична культура” школяра в сучасних умовах набуває іншого трактування: стимулювання не тільки загального естетичного розвитку, а й творчих здібностей та мислення, здатності до художнього самовираження та рефлексії, формування досвіду особистісного емоційно-естетичного ставлення і творчої діяльності учнів.

Цільова переорієнтація навчання мистецьких дисциплін торкається базових життєвих компетентностей, які набувають пріоритетного значення, стають інтегральним показником результативності сучасної освіти. З урахуванням внутрішніх (інтегральна особистість), і зовнішніх (єдність художньо-естетичного простору) факторів, спрямованість мистецької освіти, за підходом Л.М. Масол, стає подвійною: з одного боку, вона націлена на естетичну соціалізацію школярів (інкультурацію), з іншого, – на їхню особистісну художньо-творчу самореалізацію (культуротворчість). Дослідниця пропонує наступну класифікацію компетентностей школяра: особистісні (загальнокультурні, спеціальні); соціальні (комунікативні, соціально-практичні); функціональні (предметні знання та вміння, міжпредметні (галузеві та міжгалузеві); метапредметні (загальнонавчальні); інформаційно-пізнавальні та саморегуляції [5].

У рамках статті зупинимось на ролі комунікативної компетенції майбутнього музиканта-педагога як наскрізної якості, що характеризує різні рівні комунікації: суб’єктів навчального процесу; суб’єкта музичного сприймання – з його об’єктом – твором мистецтва; комунікації особистості із світом духовної культури. Вибір цього аспекту аналізу спричинений значенням комунікативної функції як базової в мистецькій освіті, в професійній діяльності музиканта-педагога, спрямованій на діалогічну взаємодію педагога та учнів у процесі художньо-педагогічного спілкування (на основі діалогічних обертонів мистецтва). Ця компетентність несе особливе навантаження в контексті домінуючого в сучасній педагогіці

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

співробітництва принципу комунікативної спрямованості, толерантності взаємин і спілкування, згідно з яким впроваджується партнерський, емпатійний тип відносин між учителями та учнями.

Педагогічне спілкування, як стверджують науковці, зокрема, В. Вихрущ, В. Дьяченко, Х. Лійметс, Ю. Мальований, Є. Маргуліс, А. Петровський, Н. Пожар, О. Ярошенко та інші, характеризується поліфункціональністю, що поєднує комунікативну, інтерактивну та перцептивну функції спілкування. Комунікативний аспект педагогічного спілкування в процесі управління навчальною діяльністю школярів характеризує інформаційно-смысловий бік педагогічної взаємодії, трактуючи комунікативну культуру вчителя як здатність зрозуміло, грамотно, переконливо висловлювати свої думки та почуття, володіти лексичним багатством мови, вербальними і невербальними засобами інформаційного впливу на учнів.

Встановленню контакту як “спілкування без перешкод” між учителем та учнівським колективом сприяють серед інших фактори співрозмірковування та емоційно-інтелектуального співпереживання. Таке спілкування створює умови для перетворення учня з об’єкта впливу на суб’єкта ефективної взаємодії та співтворчості.

Одним із найважливіших завдань, які передбачає інтерактивний аспект педагогічного спілкування, є налагодження комунікативно-мовленнєвого зв’язку в спілкуванні між самими учнями – учасниками колективної навчально-пізнавальної діяльності. У процесі спільної пізнавальної діяльності учні залучаються до обміну ідеями, думками, заохочується висловлювання несхожих думок, уявлень, ідей щодо проблем, які вивчаються.

Водночас, аналіз шкільної практики свідчить про труднощі випускників педагогічних вищих навчальних закладів у забезпеченні міжособистісної взаємодії учнів, їх активного спілкування та співпраці в спільній навчально-пізнавальній діяльності. Ця проблема набирає особливої ваги в контексті загальної мистецької освіти, оскільки продуктивність пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мистецьких дисциплін не вичерпується засвоєнням теорій, фактів, правил, способів дій, це – багатовимірний феномен, суттю якого є певні зміни духовної сфери суб’єкта пізнання, які набувають індивідуально-особистісного характеру, є результатом великих внутрішніх зусиль. Важливою особливістю пізнавальної діяльності школярів у процесі засвоєння цих дисциплін є специфічний продукт

діяльності: зміцнення та збагачення духовної, інтелектуальної та емоційної сфер учня, засвоєння ним системи загальнолюдських, національних та соціальних цінностей.

Сучасна вітчизняна та зарубіжна педагогіка розглядає управління пізнавальною діяльністю учнів не як передачу інформації, а як фасилітацію усвідомленого учіння. Так, особистісними установками вчителя-фасилітатора вчені вважають: відкритість вчителя як здатність відвертого педагогічного спілкування з учнями; прийняття та довіри як особистісну впевненість вчителя в можливостях і здібностях учнів; емпатійне розуміння як бачення вчителем внутрішнього світу учня начебто з його внутрішньої позиції; психолого-педагогічну орієнтацію як спрямованість на ефективну взаємодію з учнями (О. Серняк).

У сучасній психолого-педагогічній науці розроблено ряд класифікацій інтерактивних методів. Так, класифікація О. Пометун та Л. Пироженко передбачає: інтерактивні технології кооперативного навчання (форма організації навчання в малих групах учнів, об’єднаних спільною навчальною метою); технології ситуативного моделювання (моделі колективного навчання в грі); технології колективного опрацювання дискусійних питань (спільне обговорення окремого спірного питання). Інтерактивні технології зайняли відповідне місце й серед новітніх художньо-педагогічних технологій у практиці загальної мистецької освіти. *Аналіз навчальної практики, проведений нами разом із студентами в ході педагогічної практики та підготовки дипломних, магістерських робіт, засвідчує ефективність використання наступних інтерактивних методик: “Діалог”, “Синтез думок”, “Спільний проект”, “Пошук інформації”, здійснення колективних проектів за методикою “Коло ідей”.*

Отже, навчальний процес у мистецько-педагогічному закладі повинен спрямовуватися на саморозвиток студента через осмислення особистісних ціннісних стратегій, формування ціннісного ставлення до навколишнього світу, світу мистецтва, до реалій педагогічної дійсності. Результатом такої діяльності повинно стати ціннісне пізнання художньої картини світу через стимулювання багатовимірних осмислень художнього образу, актуалізацію емоційно-ціннісного ставлення, інтерпретування внутрішніх (глибинних) значень зразків мистецтва, через становлення особистісних художніх смислів у процесі полісуб’єктного спілкування, через проектування їх на майбутню професійну діяльність.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Одним із центруючих завдань роботи щодо пошуків шляхів удосконалення навчальної діяльності майбутніх музикантів-педагогів, яка проводиться нами в класі основного музичного інструменту [1, 2, 3] та ряду лекційних курсів, зокрема, курсу “Основи музичної інтерпретації” [6], постає формування музично-аналітичного мислення, компонентами якого є, зокрема, проблемне бачення, здатність до висунування гіпотез, оригінальних ідей, здатність до пошукової діяльності, до подолання інерції мислення, до міжособистісного спілкування, уміння аналізувати, інтерпретувати та синтезувати мистецьку інформацію.

Слід підкреслити, що в контексті реалізації компетентісної парадигми сучасної вищої педагогічної освіти, яку відносять до соціально-особистісної (І. Зязюн), що задовольняє запити особистості, котра одержує педагогічну освіту, соціуму, що потребує компетентних кадрів, і держави, здатної забезпечити конкурентоздатну освіту, першочерговою постає необхідність осмисленого й творчого використання набутих компетенцій у практичній діяльності. Тому, зосередимося над висвітленням методичних шляхів підготовки студента до художньо-педагогічної комунікації як ядра його професійної комунікативної компетенції.

Серед ефективних форм роботи щодо розвитку музично-виконавського мислення, формування умінь та досвіду аналітико-інтерпретаційної діяльності, активізації творчо-пошукової та комунікативної діяльності загалом, в класі основного музичного інструменту нами апробовано ряд способів активізації музичного пізнання студентів, вербалізації їх художньо-образних уявлень, відбору необхідної інформації [1]. Індивідуальна робота із студентами доповнюється роботою “малими групами” (студенти класу викладача), колективними формами роботи, серед яких – підготовка та проведення спеціальних колоквиумів, теоретико-виконавських семінарів [2].

У процесі читання курсу “Основи наукових досліджень” нами використовується ряд новітніх методик опрацювання тексту. Для прикладу, ефективними виявилися метод “АБРеС” (за І. Гриненком): передача опрацьованої інформації спочатку абзацом із кількох речень, потім – реченням і, як підсумок, – словом-узагальненням; метод “Сенкан” (пошук узагальнюючого слова-символа на основі п’яти кроків: слово, яке означає тему; 2 прикметники, які описують тему; 3 дієслова, які характеризують дії, пов’язані з предметом; 4 слова – фраза, яка висловлює

ставлення до теми або почуття щодо обговорюваної теми; і знову один іменник, який узагальнено передає сутність теми); робота з інтелект-картами (за Т. Б’юзом), які дозволяють окреслити логіку структурування, співставлення, пошуку аналогій, причинно-наслідкових зв’язків тощо і таким чином “ущільнити” певну навчальну інформацію з можливістю її наступного “розгортання” для обґрунтування обраної позиції.

Робота над формуванням пошуково-творчої активності студентів дістає логічне продовження та “музично-творчу” адаптацію в авторському курсі “Основи музичної інтерпретації” [6].

Концептуальною основою побудови спецкурсу є підкреслення активного синкретичного характеру осмислення музичної суті в системі сприймання – аналіз – інтерпретація. Тому, метою курсу є формування в студентів культурологічної та особистісної позиції в процесі спілкування з музикою: не лише пізнання твору, а й пізнання “художньої картини світу” (культурологічний компонент), пізнання себе (рефлексивний компонент) через аналіз-інтерпретацію музики. Важливим завданням курсу виступає також формування в студентів розвинутого музично-естетичного тезаурусу, компонентом якого виступає вміння слухової атрибуції. Тому сприймання музичних творів, їх аналіз, атрибуція, порівняння виконавських інтерпретацій постійно доповнюють, конкретизують, “оживляють” теоретичний матеріал. Як дидактичний професійно-орієнтований матеріал для практичної роботи студентів використовуються розроблені нами “Щоденники музичних вражень” для учнів початкових класів, варіанти музично-творчих завдань із слухання музики для учнів середніх класів загальноосвітніх шкіл [1].

Досвід навчально-пошукової діяльності, набутий студентами в курсі “Основи наукових досліджень”, дозволяє практикувати форми диспуту, “ділової гри” (теми: “Функції мистецтва”, “Блаженна людина, якщо музи люблять її...” (за Делією Стейнберг-Гусман), “Якій епосі, стилю належить вислів?”, “Дефініції сприймання”, “Турнір адвокатів”, “Виконавство: емоції чи рації?”). У курсі “Основи музичної інтерпретації” продовжується також практика рецензування статей із проблем музичної педагогіки, захисту моделі аналізу-інтерпретації (виконавської та вербальної) музичного твору із шкільного репертуару для слухання музики.

Висновки. Підсумовуючи проведену роботу, можемо констатувати, що ефективність формування комунікативної компетенції майбутнього спеціаліста забезпечується за умов

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ МИСТЕЦТВА

системної організації професійно-орієнтованої взаємодії викладача і студента, в якій поєднуються спрямування студентів до творчо-пошукової діяльності, формування їх науково-теоретичної та музикознавчо-педагогічної компетентності, забезпечення умов для професійного самоусвідомлення та саморозвитку майбутнього вчителя мистецького профілю.

1. Гринчук І., Бурська О. Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку. Діалектика музичного логосу й ейдосу: навч.-метод. посібник. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 224 с.

2. Гринчук І., Горбач О. Виконавська підготовка майбутнього вчителя: аналітико-інтерпретаційний аспект / Ірина Гринчук, Олена Горбач. / Методичні рекомендації – КОГПІ, 2009. – 54 с.

3. Гринчук І., Яременюк О. / Ірина Гринчук, Оксана Яременюк. Активізація навчальної діяльності студентів на заняттях з фортепіано / Методичні рекомендації – ТВУК, 2009. – 24 с.

4. Масол Л. Загальна мистецька освіта: зміст, структура, функції / Людмила Масол // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна. – Випуск XIV. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2007. – С. 13 – 18.

5. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М.Масол та ін. – Х.: Веста: Видавництво "Ранок", 2006. – 256 с.

6. Методичні рекомендації до вивчення курсу "Основи музичної інтерпретації" / Укл.: І.П.Гринчук. 2-е вид., доп. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – 36 с.

7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. – К., 2002. – 270 с.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2010

УДК 371.4

Галина Дідич, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін
Микола Гейченко, доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
заслужений працівник культури України

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються виховні можливості мистецтва та стан цієї проблеми в науковій та методичній літературі.

Ключові слова: виховні можливості мистецтва, художнє сприйняття, спілкування.

В статті "К вопросу о воспитательных возможностях искусства" Г. Дидич и Н. Гейченко рассматриваются воспитательные возможности искусства и состояние этой проблемы в научной и методической литературе.

Ключевые слова: воспитательные возможности искусства, художественное восприятие, общение.

In the article "To the question of pedagogic possibilities of art" by G. Didych and M. Gheichenko it runs about pedagogic possibilities of art and the state of this problem in the scientific and methodic literature.

Key words: pedagogic possibilities of art, art perception, com munication.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах інтеграції України в європейський освітній простір набуває актуальності проблема пошуку шляхів підвищення ефективності та результативності виховного процесу, пов'язаного з викладанням мистецьких дисциплін. Розв'язання зазначеної проблеми знаходиться нині на перехресті найважливіших напрямків подальшого руху світової педагогічної та мистецької думки.

Усебічна підготовка учнів у системі мистецької освіти дозволяє оптимізувати виховний

процес із середини формуючи особливу групу вмінь, які дають змогу досягнути цілісний світ художньої творчості як процес спілкування митця зі світом духовних цінностей та як практичне їх ствердження в суспільному житті.

Теорія та практика виховання засобами мистецтва має значні здобутки, які базуються перш за все на глибокому аналізі структури педагогічної діяльності, її естетичних засад (Л. Вовк, І. Зязюн, Н. Кічук, Н. Кузьміна, М. Лещенко, О. Олексюк, Г. Сагач та ін.), виявленні й розвитку різноманітних психологічних аспектів навчальної та виховної діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський,